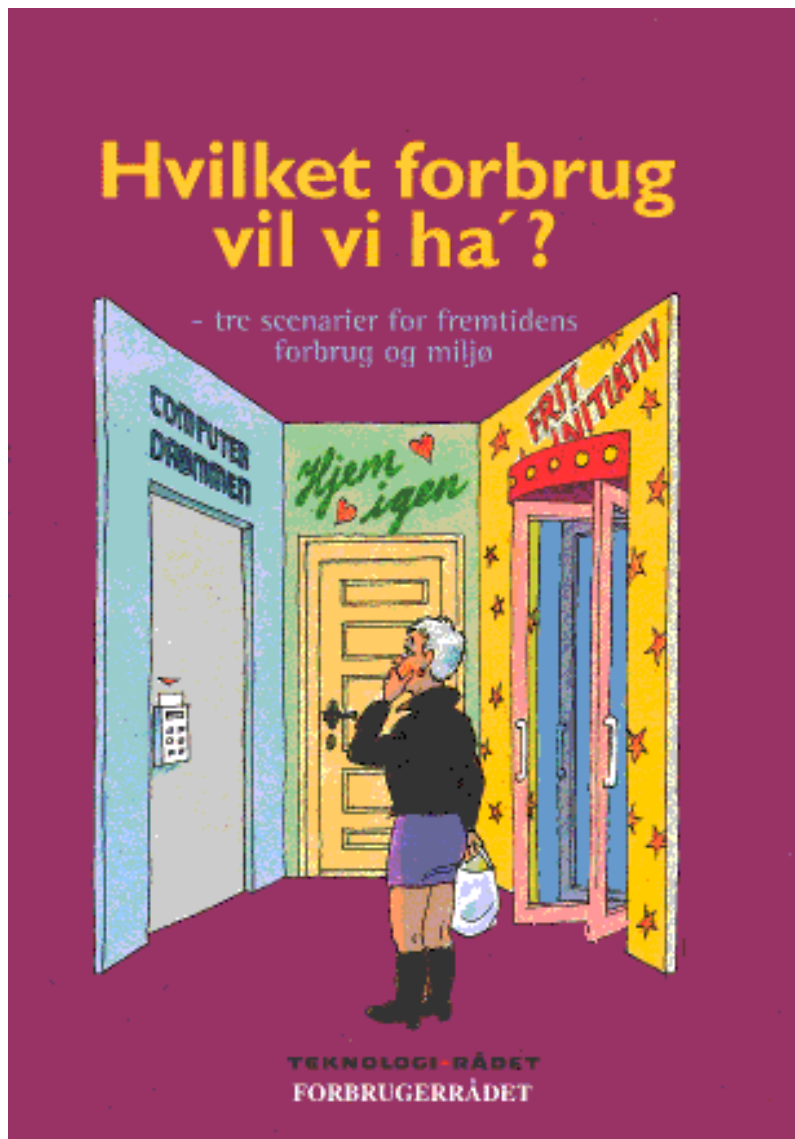

Hvilket forbrug vil vi ha'?

- tre scenarier for fremtidens forbrug og miljø

Udgivet af Forbrugerrådet og Teknologirådet, oktober 1996

Indhold

Forord.....	3
Indledning:	
Hvilket forbrug vil vi ha'?.....	s
Scenarier:	
Computerdrømmen	
- det effektive forbrug.....	10
Hjem igen	
- det mådeholdne forbrug.....	17
Frit initiativ	
- det uhindrede forbrug.....	25
Læs mere.....	32

Forord

Når forbruget vokser, glæder økonomerne sig. Det samme gør virksomhederne og de handlende - så kommer der gang i forretningen. Chaufførerne, der skal køre varerne ud, bliver også fornøjede. Ligesom skraldemændene, som får mere at lave osv. Og forbrugerne ikke at forglemme!

Siden 50-erne er det private forbrug mere end fordoblet. Vi har fået mere velstand. Men er vi også blevet dobbelt så glade? Det er måske ikke så sikkert. Samtidig er der skabt en række miljøproblemer, som koster samfundet dyrt i form af oprydning. Problemer som i stigende grad kobles sammen med hele den måde, vi producerer og forbruger på.

En centralt spørgsmål i miljødebatten er, om vi fortsat kan øge forbruget i vores del af verden. Eller om det er nødvendigt at sætte forbruget ned? Det er der langt fra enighed om. Derimod er de fleste enige i, at produktionen og forbruget skal gøres bæredygtigt. For nogle betyder det indskrænkninger og afsavn, for andre nye teknologiske muligheder, anden livsstil og ny livskvalitet.

Dette hæfte præsenterer tre scenarier for fremtidens forbrug og miljø: Det effektive, det mådeholdne og det uhindrede forbrug samt tre tilhørende samfundstyper: Computerdrømmen, Hjem igen og Frit initiativ. Hvert scenarie har noget at tilbyde forbrugeren, men der er også noget, man må undvære. Et andet væsentligt spørgsmål er derfor, hvilket forbrug vi egentlig ønsker?

Hæftet er udgivet som oplæg til Forbrugerrådets og Teknologirådets konsensuskonference i november 1996 på Christiansborg. Vi håber, det vil finde bredere anvendelse til brug både for den nationale og den lokale debat om fremtidens forbrug og miljø.

Teknologirådet og Forbrugerrådet
Oktober 1996

Hvilket forbrug -vil -vi ha'?

"Et sundt forbrugsmønster er kun muligt, hvis stadig flere mennesker ønsker at ændre deres forbrugsvaner og livsstil. Og det er igen kun realisabelt, hvis folk får tilbudt en type forbrug, der er mere tiltrækkende end den, de er vant til"

Erich Fromm: At have eller at have (1976)

I løbet af de næste ti år vil en typisk dansker få 40 procent mere tilovers til forbrug. Væksten i det private forbrug vil trække resten af samfundet med sig. Arbejdsløsheden vil falde, produktionen stige, og miljøproblemerne mindskes. Velstanden og velfærden vil vokse.

Sådan beskrev finansminister Mogens Lykketoft og økonomerne i Finansministeriet i den såkaldte "Finansredegørelse 95" regeringens langtidsprognose for dansk økonomi - udviklingen henover årtusindskiftet. Hvis ikke vi får en vækst i den danske økonomi, bliver det umuligt at opretholde velfærdssamfundet. Så risikerer vi, at det danske samfund splittes, og de svage bliver svigtet. Derfor skal vi have vækst i form af et voksende forbrug, mere uddannelse og mere service.

Visionen lyder umiddelbart tiltalende. Men er "Lykketofts glade drøm", som dagbladet Politiken hurtigt døbte den, også realistisk? Kan hver af os på bare 10 år forbruge næsten en halv gang mere end i dag, vel at mærke uden at det går ud over miljøet?

Det er der ikke enighed om. Nogle mener, det sagtens kan lade sig gøre, hvis blot vi forbruger på en anden måde end i dag. Vi skal bruge produkter, der anvender mindre energi og bruger færre ressourcer. Og i højere grad forbruge service, digitale ydelser og andre ikke-materielle ting.

Andre mener derimod, at det næppe kan lade sig gøre at øge forbruget yderligere, uanset hvor meget vi genbruger, effektiviserer og sparer på energien. I følge denne opfattelse er der ingen vej udenom: Vi bliver

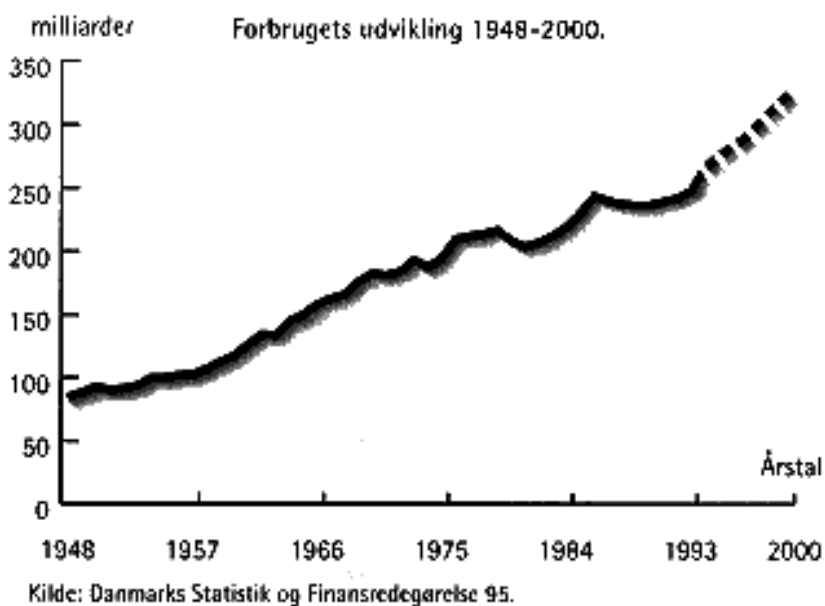
nødt til at sætte forbruget ned, hvis der også skal være noget tilovers at forbruge for resten af verden og for fremtidige generationer.

Men det behøver ikke nødvendigvis blive kedeligt. Samtidig med at vi nedsætter det materielle forbrug, vil vi nemlig få mulighed for at få andre behov opfyldt. Behov som måske ikke opfyldes eller opfyldes i mindre grad i dag.

Forbruget forandres

Hvilken af de to opfattelser, der er den rigtige, skal ikke afgøres her. Formålet med hæftet er derimod at inspirere til debat om fremtidens forbrug og miljø. I familien, blandt vennerne, i skolen og på arbejdspladsen. At give hver enkelt forbruger - og borger - anledning til at danne sig sin egen mening om spørgsmålet:

Hvilket forbrug vil vi ha'?

Udgangspunktet er, at forbrug i vidt omfang er noget, vi selv er herre over. Derfor kan vi også ændre det i den ene eller anden retning, alt efter hvad vi ønsker. Vil du købe økologisk eller konventionelt, køre bil eller tage cyklen, købe en mobiltelefon eller lade være, tage på charterferie eller blive hjemme? Det er op til hver enkelt forbruger at bestemme.

Det er naturligvis en sandhed med modifikationer. For de fleste mennesker sætter økonomien grænser for, hvad man kan tillade sig, at forbruge. Det samme gør vores tid, måden vi bor på, transportbehovet, udbuddet af varer, viden, mangel på ordentlige miljømærker og en masse andre ting. Der er også forhold, som lokker nogle mennesker til at forbruge mere, eller anderledes, end de måske selv ønsker: TV-reklamer, tilbudsaviser, kontokort osv. Der kan også være sociale og psykologiske forhold, man selv har vanskeligt ved at ændre på: pendling, arbejdsløshed, alkoholisme...

Alligevel er det værd at holde fast i, at forbrugsmønstret ikke er noget naturgivent. Det ændrer sig hele tiden. Forbruget i da, er tydeligt forskelligt fra forbruget for ti år siden og markant forskelligt fra for 50 år tilbage. Både når det drejer sig om størrelsen og sammensætningen af forbruget.

Alt taler for, at det også vil være forskelligt om 10, 20 og 30 år. Mange faktorer påvirker forbrugets udvikling: Ny teknologi, mode, politik, kultur, kønsroller, priser, konjunkturer og så videre. Sådan vil det

også blive i fremtiden. Alligevel er der et forhold, som mere end noget andet vil blive bestemmende for forbrugsudviklingen de næste 10-20 år, nemlig hensynet til miljøet og en global bæredygtig udvikling.

Miljøet sætter grænser

Omtrent samtidig med "Finansredegørelse 95" udkom en anden statslig publikation. Det var Miljø- og Energiminister Svend Auken's "Natur- og Miljøpolitiske Redegørelse 1995" - regeringens langtidsprognose for miljø- og naturtilstanden i Danmark med bud på den nødvendige politik. I den kan det være temmelig svært at genfinde Finansministerens optimisme.

Verdenssamfundet står midt i en økologisk krise, indleder Miljø- og Energiministeren sit forord. En krise der drejer sig om hele den måde, den industrialiserede verden producerer på og vores måde at leve på. Hvis den fortsætter, vil det gå ud over økosystemerne, og påvirke levestandarden i den tredje verden. Derfor må kursen lægges om. Produktionen og forbruget må gøres økologisk bæredygtig, skriver ministeren.

Redgørelsen beskriver de globale udfordringer, vi står overfor på tærsklen til det 21. århundrede: Indenfor de næste 30 år vil jordens befolkning vokse fra 5,5 til 8,5 milliarder. Den største vækst vil ske i de fattigste lande. Desuden vil en række nyligt industrialiserede, specielt asiatiske lande øge deres vækst, hvilket vil betyde voksende forbrug, øget pres på de globale ressourcer og øget miljøbelastning.

Ikke nok at halvere forbruget

FN's klimaekspert anbefaler, at udledningen af kuldioxid halveres de næste 50 år for at bremse drivhuseffekten. Verdens befolkning vil på det tidspunkt være på 10 milliarder. 95% af befolkningsvæksten vil ske i udviklingslandene. Lande som Kina, Indien, Malaysia, Tyrkiet og Indonesien er i rivende økonomisk vækst med kraftigt voksende forbrug. Presset på de rigeste lande om at skrue ned for ressourceforbruget bliver derfor stort, hvis CO₂-udslippet på globalt plan skal halveres.

Ifølge redegørelsen er menneskets udnyttelse af natur- og energiresourcerne allerede nået til et punkt, hvor de negative følgevirkninger vil give varige problemer. Hvis presset vokser yderligere som følge af befolkningsvækst og øget materiel velfærd i andre dele af verden, vil problemerne blive uoverstigelige. Derfor må væksten gøres bæredygtig.

Det økologiske råderum

For at give et billede af hvor store ændringer i produktion, forbrug og livsstil der er nødvendige, bruger den Natur- og Miljø politiske Redegørelse 1995 begrebet "det økologiske råderum" (på engelsk: the environmental space). Begrebet blev introduceret af den hollandske miljøorganisation, Miljieudefensie i 1992.

Det økologiske - eller miljømæssige råderum, som det også kaldes, er den mængde naturressourcer (luft, vand, jord, mineraler, energikilder osv.), der kan bruges pr. år, uden at vi hindrer fremtidens generationer i at få adgang til samme mængde naturressourcer i den samme kvalitet.

Hvert menneske har ret til sin del af det økologiske råderum. Den vestlige verden inklusiv Danmark

forbruger imidlertid allerede en uforholdsmæssig stor del af jordens ressourcer. Derfor er der "på nogle områder behov for vidtgående ændringer af vores livsstil, hvis vi på lang sigt skal leve inden for rammerne af det økologiske råderum", hedder det i redegørelsen.

Det tyske Wuppertal institut har i samarbejde med miljøorganisationen Friends of the Earth regnet på, hvor store ændringer der skal til, hvis vi i den vestlige verden skal holde os indenfor de miljømæssige råderum. Resultatet af disse er tankevækkende. For eksempel har man regnet ud, at det er nødvendigt at reducere forbruget i Europa af ikke-fornyelige råstoffer (som cement, jern og aluminium) med 80-90% og af fossile brændsler med 75%, hvis princippet om, at alle har lige ret til jordens ressourcer skal gælde.

Det er værd at huske, at det miljømæssige råderum ikke nødvendigvis er det samme som størrelsen af forbruget. Hvis den teknologiske udvikling gør, at et forbrugsgode kan fremstilles med færre energi- og råstofressourcer end tidligere, bliver det også muligt at forbruge mere af det, uden at det går ud over det miljømæssige råderum. Mange steder i industrien er den udvikling allerede i gang. Ligeledes kan man udmærket forestille sig vækst i økonomien via et voksende forbrug af uddannelse, kultur og service.

Anskuet på den måde, kan visionen i Finansredegørelse 95 godt være bæredygtig. Alligevel kan det forekomme vanskeligt at forene "Lykketofts glade drøm" om 40 procent vækst på ti år, med hvad man passende kunne kalde "Aukens barske virkelighed": Drastiske omlægninger af produktions- og forbrugsmønstret.

Kan Lykketofts vækst realiseres på Aukens præmisser?

Husholdningernes forbrug af varer og tjenester (1980-priser, mia. kr.).

	1981	1991	VÆKST I %
Fødevarer	36,3	40,3	11,0
Drikkevarer og tobak	16,7	16,3	-2,4
Beklædning	11,5	13,6	18,3
Bolig	39,3	44,2	10,8
Energi	14,9	15,0	0,7
Boligudstyr m.m.	14,2	15,0	5,6
Medicin og læge	3,7	5,4	45,9
Transport og kommunikation	29,3	39,1	33,4
Fritid og underholdning	19,6	27,5	40,3
Ulandsturisme	7,5	12,3	64,0

Andre varer og tjenester	18,2	25,3	39,0
Forbrug i alt	212,8	254,0	19,9

Kilde: Danmarks Miljøundersøgelser 1993 Forbrugets miljøbelastning

Forbrugets miljøbelastninger

Det er en kendsgerning, at vi forbruger mere. Siden 50-erne er det private forbrug i Danmark fordoblet. Vi bruger især mere af (ikke-spiselige) varer, tjenester, transporterer os og kommunikerer mere med hinanden, bruger flere penge på at bo og indrette os, til fritid og underholdning. Derimod er forbruget af fødevarer, beklædning og sko ikke steget så meget. Deres procentvise andel af det samlede forbrug er ligefrem faldet.

Husholdningernes forbrug belaster miljøet. Ifølge en undersøgelse fra Forbrugerstyrelsen og Miljøstyrelsen kommer de største bidrag fra madlavning, opvarmning af boligen og transport. De er tilsammen ansvarlige for næsten tre-fjerdedele af husholdningernes ressourceforbrug og udledninger til miljøet.

Forbrugeren kan påvirke udbuddet og produktionen af produkter gennem sit valg af varer i supermarkedet. De økologiske fødevarers voksende markedsandel i løbet af 90-erne er vel det bedste eksempel på, at det nytter noget. Det kræver imidlertid, at forbrugeren kan se, og stole på hvilke varer, der er mest miljøvenlige, og er villig til at handle derefter. Desuden forudsætter det, at varerne rent faktisk findes på hylderne, så man kan vælge dem, samt at de er til at betale. Sådan er det desværre ikke altid.

I den Natur- og Miljøpolitiske redegørelse lægges der vægt på den rolle, forbrugeren kan spille ved at vælge de mest miljøvenlige varer. Men herudover er der også behov for at sætte forbruget i husholdningerne ned - bl.a. ved at ændre livsstilen, fremgår det.

En omstilling, til et bæredygtigt forbrug er imidlertid kun mulig, hvis forbrugerne forstår nødvendigheden, deltager frivilligt og selv bestemmer på hvilke punkter, tilpasningen skal ske, understreges det i redegørelsen.

Findes der et andet forbrug?

Den tysk-amerikanske psykoanalytiker Erich Fromm mente, at man må gøre op med forestillingen om, at forbrug og lykke hører sammen. Også han var overbevist om, at det er nødvendigt at lægge forbruget om.

Fromm beskrev i 1976 i bogen "At have eller at være" det moderne forbrug som udtryk for livsstilen "at have". Overfor den står, ifølge Fromm, en anden livsstil, "at være", som er karakteriseret ved en stræben efter ikke-materielle værdier som tid, nærhed, fordybelse, fællesskab, ansvar og kærlighed.

Det er oplagt, at man ikke kan finansiere oprydning af gamle kemikaliegrunde eller udgifter til sygehuse, folkeskoler, pension og bistandshjælp ved alene "at være". Alligevel er Fromm's tanker om forbrug og lykke relevante i dag, hvor voksende miljøproblemer gør det nødvendigt at ændre livsstil og forbrugsmønster.

Man kunne derfor spørge: Findes der et forbrug, der er mere tiltrækkende end det, vi er vant til? Et forbrug som samtidig belaster miljøet mindre end i dag? Et forbrug der ændrer vores forestilling om luksus og livskvalitet.

Hvilket forbrug ønsker vi dybest set, hvis vi selv kan vælge? Hvilke krav stiller det til myndigheder og

virksomheder, til samfundet og politikerne - og til os selv?

Tre scenarier

På de følgende sider findes tre scenarier for, hvordan forbruget og det omgivende samfund kan tænkes at udvikle sig de næste 20 år: *Computerdrømmen*, *Hjem iqen* og *Frit initiativ*, alt efter hvilke holdninger og værdier, der er dominerende.

Scenarierne bygger på den forudsætning, at forbruget ikke kan ses isoleret fra resten af samfundet. Forbrug er ikke kun det, vi køber i en butik. Det er også måden vi bor på, transport, det offentlige forbrug, serviceydelser osv.

De situationer vi vælger at komme eller placeres i, udløser bestemte forbrugsmønstre. På den måde påvirker samfundet forbruget, og forbruget er med til at bestemme samfundet.

Til hvert scenarie hører et typisk forbrugsmønster: *Det effektive forbrug*, *det mådeholdne forbrug* og *det uhindrede forbrug*.

Hvert scenarie skildrer et samfund, som man kan forestille sig, Danmark i en ikke så fjern fremtid. Der er tale om rendyrkede udgaver af nogle tendenser, som allerede findes i samfundet i dag. Man kan således nemt finde eksempler i avisen eller i sin omgangskreds på personer eller forhold, der passer i det ene eller andet scenarie.

Scenarierne er med vilje gjort lidt urealistiske. De forbrugsmønstre, produktionsformer, bo- og samværsformer samt ideologier og værdiopfattelser, som kendetegner det enkelte scenarie er trukket ud i ekstremer for at gøre tendenserne tydeligere. Virkeligheden ligger derfor et sted mellem scenarierne.

På tilsvarende måde vil fremtidens forbrug forme sig som en blanding af det effektive, det mådeholdne og det uhindrede forbrug. Måske med en af forbrugstyperne som den dominerende.

Scenarierne er bevidst gjort forskellige. Men de har også noget tilfælles. Det forudsættes for eksempel, at miljøproblemer er virkelige, og vil medføre krav om at spare på ressourcerne og betyde stigende priser på energi og råstoffer. Der kan ligeledes være en høj økonomisk vækst i alle tre scenarier - alt afhængig af hvordan begrebet defineres. Derimod er væksten i det materielle forbrug klart forskellig.

Alle scenarierne har noget at tilbyde forbrugeren. Men de værdier og mål, der efterstræbes, er helt forskellige. Derfor vil der også være tab forbundet med at vælge et scenarie fremfor et andet. Hvert scenarie rummer en række konflikter og dilemmaer, der tvinger os til at vælge. Vælg forbrug, samfund - og fremtid.

Hvilket forbrug vil vi ha'?

Computerdrømmen - det effektive forbrug

For Allan er det ikke så tit, der skal købes ind. De fleste dage klarer det stort set sig selv. Scanneren i køkkenet bemærker, når de løber ud for en af varerne på familiens grundliste, og der sendes automatisk besked til fjernlageret om at levere nye

Det er ikke fordi Allan ikke bryder sig om at shoppe, men shopping handler egentlig ikke om at købe de daglige fornødenheder. Når man går i butikker for at købe en vare, er det fordi varen dårligt kan vurderes over nettet. Langt det meste kan bestilles elektronisk; prisen er i reglen lavere, og man har den fordel, at computeren kan sættes til at afsøge leverandører over stort set hele verden om nødvendigt, for at finde det bedste produkt til den laveste pris. Når man går i butikker handler det ikke så meget om fysiske varer, men om service, vejledning, underholdning og oplevelser.

I dag har Allan taget sin søn med ud at handle. Som fødselsdagsgave har han fået lov at leje et avanceret VR sports-interface, så han kan spille over nettet i en slags virtual reality spil, der kræver, at man bruger hele kroppen. Det er lidt af en videnskab at tilpasse og kalibrere sættet, så de er nødt til at tage ned i spilecenteret, for at få assistance af personalet.

Da de planlagde turen aftenen i forvejen, havde Allan givet informationssystemet besked, så det kunne arrangere den mest bekvemme transport for dem. Det viste sig, at flere fra deres kvarter, skulle til det samme butikscenter på det tidspunkt, så de blev hentet af en minibus ved døren og kørt direkte til butikken.

De tog sporvognen hjem. Der er et stop et par hundrede meter fra deres blok. Ved stoppestedet ud for butikken, kunne de se på skærmen, hvornår den næste direkte forbindelse gik.

"Må jeg ikke få en is, der er 13 minutter til sporvognen kommer, vi kan lige nå det", plagede knægten. "Mhm, nå ja", skidt, sagde Allan og puttede småpengekortet i is-automaten, der - meget praktisk - var opstillet lige ved stoppestedet.

"Dong ding-dong", sagde maskinen, da den havde afleveret isen: "Der er en meddelelse fra det centrale register. Den hjemme-grill, du lejede i forrige uge, er endnu ikke blevet afleveret, og der er rykkere for betaling fra to online programleverandører. Dette er anden advarsel." Allan så sig omkring...Nej, der var heldigvis ikke andre, der havde hørt det. Nu måtte han se at få det ordnet.

Jeg ser alle dine tilbud på 9-talls kortabonnement Søvnigren...

Elektronisk bekendtskab med kunderne

Ved årsskiftet 1996 introducerede FDB et maskinlæsbart medlemskort, der gør det muligt at registrere den enkelte kundes indkøb. Med disse data kan FDB lettere afdække forskellige typer af forbrugere, og målrette deres vareudbud og markedsføring til dem. Der er knyttet medlemsfordele såsom særlige rabatter og abonnement til kortet, og dermed opnår FDB også at kunderne bliver mere loyale. Forbrugerrådet er kritisk overfor FDBs registrering af kunderne.

Mere teknologi - mindre frihed

Computerdrømmen er et scenarie, hvor statens rolle er blevet væsentligt styrket. Princippet er, at flertallet af borgerne sikres en høj levestandard og trygge forhold. Til gengæld må man på en række punkter acceptere at skulle underordne sine personlige forhold til det fælles bedste.

Folk sætter pris på at have et højt forbrug. For at kunne styre fri af miljøproblemerne og samtidig fortsætte væksten, sættes der målrettet på en effektiv og miljøvenlig teknologi - kombineret med en omfattende koordination og styring af samfundet.

Computerdrømmen kan minde om de samfund, man ser i Japan eller Singapore, hvor man trods en enestående matrikel velstand og en høj befolkningstæthed formår at have ren luft og rent vand. Miljøbelastningen er lige netop så lav, at økonomiske sammenbrud undgås.

Stærk stat, central styring

Det er i høj grad staten, der organiserer samfundet, og som påtager sig ansvaret for at få tingene til at køre på en bekvem måde. Det kræver en høj grad af politisk enighed, samt at borgerne har tillid til staten og er villige til at samarbejde og yde noget for fællesskabet.

Politik er blevet professionelt, næsten fri for ideologiske argumenter og føres i snævert samspil med erhvervslivet. Det kræver ikke det store personlige initiativ eller opfindsomhed at leve miljøvenligt. Nemme af affaldsordninger og centrale systemer til rensning, samt regulativer lægger grænserne fast.

Der er ikke plads til megen sentimentalitet overfor dem, der ikke forstår at indordne sig. Det er et samfund, hvor man forventes at overholde lovene og ikke skille sig ud fra mængden. Censur bruges til at holde de mest yderliggående synspunkter ude af syne, og kriminelle straffes hårdt.

Informationsteknologi - samfundets hjørnesteen.

Informationssamfundet er for alvor slået igennem. Folk bruger en stor del af deres tid i cyberspace. Det er også der, de fleste tjener deres penge; foran skærmen, koblet op til resten af den elektroniske verden. Informationsteknologien er helt indarbejdet i dagligdagen, og fra et miljømæssigt synspunkt har det den

fordel, at man kan styre forbruget af varme, el og vand meget præcist.

Fra statens side har man i årevis målrettet forsøgt at dirigere forbruget og den økonomiske vækst i retning af oplevelser og forbrug i cyberspace, for på den måde at erstatte væksten i det materielle forbrug. Informationsteknologien er således central i styringen af samfundet, og udgør en væsentlig del af statens magtgrundlag.

Mange produkter er erstattet af informationstjenester. Fysiske medier såsom bøger, CD'ere og videobånd er erstattet af on-line levering.

En stor del af behovet for persontransport er erstattet af videomøder og andre værktøjer, der gør det muligt at arbejde i grupper over computernet. Mange lægebesøg kan klares med en konsultation via billedtelefonen. Måleresultaterne overføres til lægen fra simple tests, som patienten selv kan udføre.

En stigende del af husholdningsbudgettet bruges til at købe underholdning såsom spil og film, undervisning, og kommunikation. Til gengæld står der mindre legetøj og sports-udstyr og samler støv.

Folk rejser heller ikke så meget som de engang gjorde. Når man rejser, er det i højere grad til lokale forlystelsesparker, der kan tilbyde en total oplevelse - efter stor set samme koncept som underholdningskoncernens øvrige parker i resten af verden.

Service i stedet for produkt

Der er en tydelig tendens til at fokusere på tjenesten fremfor produktet. Man kan sige, at forbrugerens fokus skifter fra at eje en ting, til at have adgang til de goder, produktet kan skaffe til rådighed.

Mange produkter, som man førhen anskaffede og ejede, er nu noget, som lejes af fabrikanten. Eksempler er biludlejning, værktøj til haven og gør-det-selv-grej, computerhardware og anden hjemmeelektronik, bygninger, biler.. Enten er der pantordninger eller produktet leases sammen med en vedligeholdelsesordning. Det gør det muligt at opretholde den samme service, men med mere kontrol over den miljømæssige side af sagen, fordi fabrikanten anspores til at lave produkter med lang levetid, og lave drifts- og vedligeholdelsesomkostninger.

Registrering og personlig tilpasning

Generelt er der fra producentens side et indgående kendskab til den enkelte forbrugers ønsker og vaner.

Købsvaner og interesser registreres løbende og i fuld forståelse med forbrugerne; det muliggør en detaljeret personlig tilpasning af produktet, og en meget effektiv, personligt rettet markedsføring.

Forbrugeren har en næsten videnskabelig interesse i at afstemme sit forbrug med den rette sammensætning og med ønsket om at holde sig indenfor de grænseværdier, man finder korrekte. Derfor er deklARATIONERNE meget omfattende og relativt tekniske. Det er normalt, at forbrugeren henter produktoplysninger hjem fra producentens service på nettet. For at støtte salget af sunde og miljøvenlige varer, kan producenterne få lov til at sætte et statsligt mærke på varer, der opfylder de officielle krav.

Borgerkortet åbner til computernetene

Det elektroniske borgerkort er på vej. Ved at udstyre borgerne med et kort, som kan aflæses af en computer, bliver hver enkelt borger i stand til at indetificere sig elektronisk. Med en sikker identifikation kan man indgå juridiske bindende aftaler, købe varer, kommunikere med myndighederne og hente personlige oplysninger fra databaser. Nogle frygter, at det også vil skabe et grundlag for en meget omfattende registrering af de mindste detaljer om vores handlen og færden.

Energiske frugter

Det tyske Wuppertal institut har beregnet, at et kilo jordbær fra Israel, der transporteres med fly til Frankfurt, kræver et forbrug af 1,3 liter brændstof, svarende til et CO₂udslip på 3.2 kg. Et kilo vindruer fløjet ind fra Sydafrika kræver 4 liter brændstof, svarende til 11 kg. CO₂-udslip

Kunstigt er naturligt

Videnskaben bekender sig til naturvidenskabens mekaniske verdensbillede. Der er ikke nogen synderlig skelnen mellem, hvad der er kunstigt, og hvad der er naturligt.

Om feks. C-vitamin stammer fra naturen eller er fremstillet kemisk, er ligegyldigt for de fleste; det er virkningen, det kommer an på. Grundlæggende er der stor tillid til, at bedre teknologi kan løse de problemer, der måtte opstå henad vejen.

Naturen er smuk og den er inspirerende i sin kompleksitet og sine mange geniale måder at fungere på. Men der er intet principielt i vejen for at ændre den til menneskets fordel - så længe økosystemet forsat funderer. Tankegangen afspejler sig i et forholdsvist ubekymret og entusiastisk forhold til nye teknologier.

På fødevarerområdet er en række helt nye produkter hurtigt blevet en normal del af kosten. Man har udviklet forskellige typer proteinmasse med et næringsindhold, der er nøje afstemt efter kosteksperternes anbefalinger. For mange er det en glimrende og delikat erstatning for kød, som er et alt for ressourcekrævende produkt til den daglige kost.

En almindelig vending er at "evolutionen er ikke slut. Den er i vore hænder, og vi kan ligeså godt gøre det ordentligt". Genteknologi, nanoteknologi, kunstig intelligens osv. anvendes hvor det giver fordele. Der er ingen modsætning mellem økologisk landbrug og gensplejsning på planter og dyr. Derimod regnes ineffektivitet og overskridelse af grænseværdier for noget svineri.

Tryghed og bekvemmelighed

Det er et samfund med relativt stor økonomisk lighed. Der er en stor middelklasse med et ensartet forbrugsniveau. De offentlige ydelser er gode, og alle har ret til dem. Som borger føler man sig som en del af et fællesskab, som alle arbejder på at styrke. Der er en forståelse for at samfundet skal tage sig af de svageste, men der stilles modkrav; man skal være villig til at tage det arbejde, man bliver tilbudt.

Velstand er magt, privilegier og adgang til tjenester og komfort og ikke nødvendigvis ejerskab af ting. Viden, uddannelse og oplevelser er lige så væsentlige som materielle goder.

Der er dog enkelte højtstående funktionærer og direktører, der har adgang, til hvad det skal være, men deres luksusforbrug præger ikke specielt samfundet - omend det nok bestemmer drømmene for det store flertal af forbrugere.

Kernefamilien er forankringen og det stabile udgangspunkt i tilværelsen. Man lægger vægt på det trygge og normale. Forudsigelighed, kontinuitet og orden giver ro til at planlægge omhyggeligt, og til at bevare og forbedre.

Man kan indvende, at der er en vis træghed i systemet. Beslutninger skal igennem mange lag og afstemmes i forhold til mange forskellige interesser. Indførelse af ny teknologi må ofte afvente, at der er fundet nationale og internationale standarder, som kan sikre, at alt passer sammen.

Det kan være frustrerende for de driftige og opfindsomme. Men det er væsentligere, at man finder den løsning, der medfører mindst spild, og som samfundet som helhed er bedst tjent med.

Alle omkostninger indregnes

Væksten i velstand skal nødvendigvis ske uden yderligerebelastning af miljøet. Derfor er fortsat vækst i stigende grad afhængig af ekstrem effektiv teknologi. Samfundet er følgelig gennemsyret af en organisationsform, hvor spildet er minimalt. Markedsmekanismerne har vist sig egnede sikre, at de knappe ressourcer udnyttes bedst muligt. Omkostninger til miljøoprydning, sundhed, nedskrivning af den mængde naturlige råvarer der er til rådighed osv., bliver så vidt muligt indregnet i dagligdagens og industriens omkostninger. Der betales nøjagtigt for det, man forbruger, og den forurening man forårsager.

Derudover er der strikte love og normer for grænseværdier og effektiviteten af apparater. Alt dette håndhæves med et omfattende system af avancerede sensorer og registre, foruden et stort bureaukrati.

Der foregår en løbende diskussion om grænseværdier og prisen på naturlige værdier. Det er en balance mellem hensynet til bæredygtighed og ønsket om fortsat vækst. I den debat har biologer og ingeniører en stærk position i samfundet.

Benzinen burde koste 13 kr. literen

Det Økonomiske Råds vismænd har beregnet, at personbilerne i 1990 kostede 22. milliarder kroner i ulykker, støj, luftforurening, drivhuseffekt og sild på vejene . Hvis alle disse omkostning regnes med, bør den reelle benzinpris være 13 kr. pr. liter, konkluderer vismændene.

Velfungerende, effektiv og billig

I et vist omfang holdes transporten fri af de normalt strenge krav om "sande priser". Det regnes for en væsentlig fordel at have adgang til verdensmarkedet, og man sætter pris på mobilitet og et stort udvalg af varer. Derfor har staten i årevis støttet forskningsprojekter og investeret i en avanceret infrastruktur, der effektiviserer transporten. Persontransport er baseret på kollektive trafikmidler, og godstransport sker på jernbaner fremfor med lastbiler.

Der er lidt flere private biler end i dag, men de er langt mindre og forurener minimalt. Trafikreguleringen er avanceret. Bilerne computere står i konstant kontakt

med det centrale computersystem, og må i mange tilfælde indordne sig dette. Der er et velfungerende og meget benyttet offentligt transportsystem, med et stort spektrum af transportmuligheder. Ved hjælp af avanceret computerstyring er det muligt at drive busselskaber, der i mange tilfælde samler folk op ved deres hjem og kører dem direkte til målet.

Hjemmearbejdsplads på deltid

De fleste bor i byer, medens landet udenfor købstæderne er affolket og præget af store, stærkt automatiserede landbrug. For de fleste er naturen et rent rekreativt område. Småbyerne har svært ved at overleve. Det går kun ved hjælp af en udstrakt brug af fjernarbejde over informationsnettet, elektronisk kontakt til det offentlige og elektronisk shopping.

Fjernarbejde udnyttes meget af beboerne i forstæderne, men man kommer som regel på kontoret nogle dage om ugen. Der er trods alt så stort behov for at mødes ansigt til ansigt, at det for de fleste ikke er praktisk at flytte alt for langt bort fra byen, hvor arbejdsgiverne er koncentreret. Muligheden for fjernarbejde giver mere frihed og fleksibilitet i planlægningen af familieliv og fritid. Til gengæld må man så indordne sig under mere skiftende arbejdstider og perioder med overarbejde i forbindelse med spidsbelastning på arbejdspladsen.

Miljø på varedeklarationen

Et firma i USA har specialiseret sig i at udarbejde miljø-varedeklarationer. Med tal og søjler fortæller deklarationen detaljeret om varens miljøbelastning: Hvor meget vand og energi, der bruges, og hvor stort udslip der er af forurenende stoffer, kuldioxid, spildevand og affald. I modsætning til miljømærker, kan alle varer få en miljø-deklaration - ikke kun de mest miljøvenlige. Der gives ingen købsvejledning til forbrugeren. Det er op til ham/hende selv at vælge, hvis han/hun ellers kan overskue de mange tekniske informationer?

For at sikre et ensartet arbejdsmiljø, møbleres alle hjemmearbejdspladser i overensstemmelse med internationale standarder for kontorindretning.

Rent socialt er der ikke nogen synderlig forankring i lokalområdet. Man har specielle interesser, og man er forberedt på at lade sig transportere for at dyrke den - eller man deltager i et fællesskab på nettet á la "den globale landsby".

Tæt koordination med EU

Computerdrømmen er i det hele taget et meget globaliseret samfund. Det betyder et stort udbud af varer og kultur, og muligheden for at tage del i den internationale arbejdsdelings velsignelser. Men den omfattende internationalisering sætter grænser for, i hvor høj grad Danmark alene kan sætte normer på eksempelvis

miljøområdet. Tilsvarende gør internationale aftaler det vanskeligt for Danmark at vælge sin egen energiforsyning.

Nationalstaten har ikke magt til nævneværdigt at påvirke, endsiige kontrollere, de internationale produkter. Kontrol og normer er internationalt baserede, og i den forbindelse har EU i stigende grad en central, koordinerende rolle - på linje med en række andre internationale organer. Det er hovedsagligt standarder, militær og politi, der fokuseres på.

Den fælles europæiske valuta er indført som et nødvendigt middel til at lette den internationale organisering og handel.

Den danske model som eksportvare

Danmarks produktion vil ære baseret på viden i kombination med avancerede fysiske produkter. Det, vi sælger, vil i ligeså højgrad være vejledning, løbende service, og tilpasning som selve det fysiske produkt.

Danmark har været relativt hurtig til at foretage omstillingen i retning af bæredygtighed, og de løsninger, man har fundet frem til, viser sig at være nyttige for mange andre lande, der også er nødt til at indstille sig på de nye miljømæssige forhold.

Livscyklusanalyse, produkter designet til at reparere og genbruge, vedvarende energi og miljøvenlige fremstillingsprocesser, bl.a. indenfor fødevarerproduktion, giver eksportmuligheder. Eksakt viden er væsentlig og efterspurgt. Der er ikke længere råd til ineffektivitet og årelang eksperimenteren, når det angår de naturlige ressourcer.

Erhvervslivet er præget af store, halvstatslige koncerner, der formår at samarbejde om grundlæggende forskning og udvikling, og som spiller tæt sammen med staten, når der fastsættes normer og standarder. Derudover vil vi have systemeksport på de områder, det offentlige i årevis har investeret i at udvikle, især tilbud indenfor den sociale sektor, samt skatte- og andre administrationssystemer.

Hjem igen-det mådeholdne forbrug

Det er lørdag og Bent skal en tur til markedet. Han har aftalt at følges med sin mor. De bor lige i nærheden af hinanden, og hun vil *gerne i* kirke, når hun har handlet, så de cykler sammen derhen. Senere er det planen at Bents kone og børnene støder til, så vil de ud og spise frokost, og bagefter er der koncert i parken. Bent har taget nogle ting med, der skal repareres: Vandpumpen på solfangeranlægget strejker, og han skal have slebet hækkesaksen. Medens han går rundt mellem boderne får han også hilst på venner og bekendte. Han render også lige ind i en kollega, og de laver en aftale om at mødes i næste uge.

Som en flue sværmer han om elektronikbutikken. For nogle dage siden var han inde og se på et nyt interface til multimedieanlægget. Det er i læder med knapper af bronze. Bent er selv lidt af en håndværker, og han kan godt se, at det er kram. Prisen er også derefter. Men nej, han ryster det af sig. Dybest set behøver han det

ikke, det må vente. Der er så meget han gerne vil have ro til, og hvis han også skal tjene penge til et nyt interface, så ender det i stress.

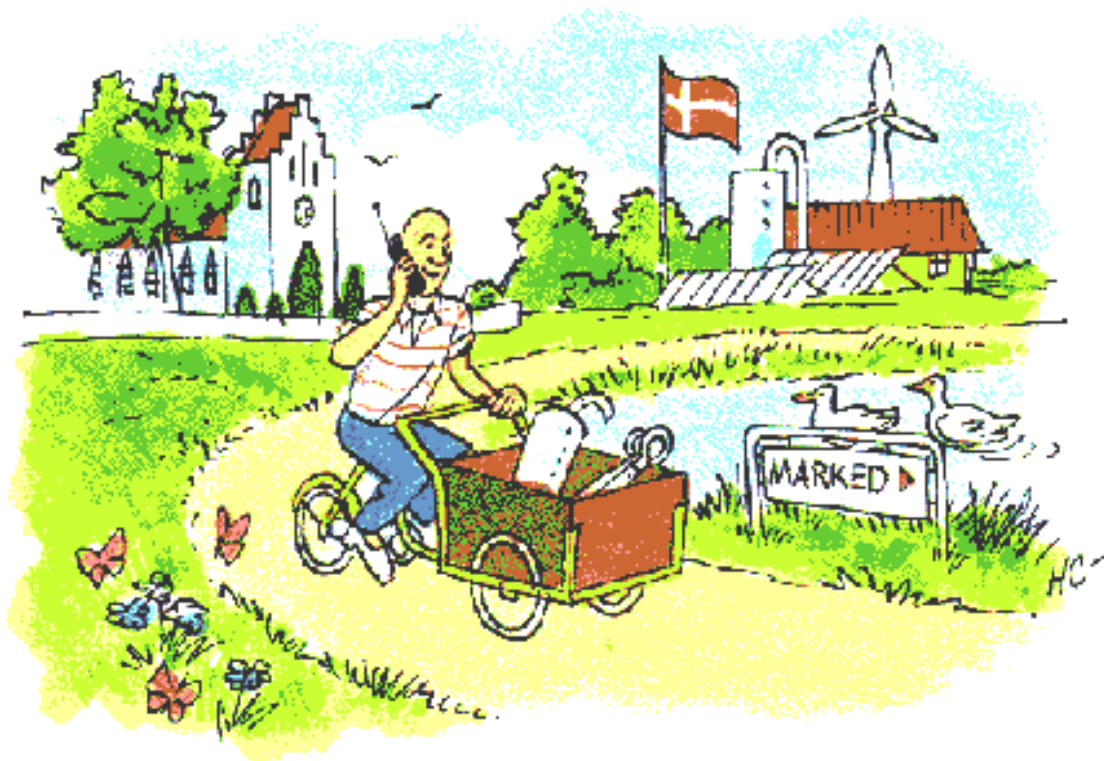
Men lidt luksus må der være plads til. Der kommer gæster i morgen. Bent har slagtet et får, og i dagens anledning skal der fransk vin på bordet. Man kunne nøjes med øl, men det går nok.

Da han går ud af vinhandelen, bliver han lidt forarget over at se en af kunderne sætte sig ud i en bil - alene! Der er et skilt på siden af bilen, en reklame for et firma, der åbenbart sælger tøj. Dem gider Bent ihvertfald ikke at handle hos, tænker han.

Han har fået handlet ind i ro og mag, da konen og ungerne dukker op. Børnene har været ude at lege med de andre i landsbyen, og hun har brugt formiddagen på at ordne posten på Nettet. Hun har fundet nogle, der vil købe deres barnevogn og de andre babyting, som den yngste er vokset fra.

Deres ven Torben har sendt et videobrev fra Tyrkiet. Det ser ud til at være et forrygende flot sted, og nogle flinke folk han bor hos.

Der var også et sammenklip fra byrådsmødet i går. Det lader til, at der er enighed om at rive den gamle parkeringsplads ved siden af markedet op, og lave den byttebørs, der har været snakket om så længe.

Mere tid og fællesskab - mindre råderum

Vi befinder os i et samfund, der radikalt har formindsket belastningen af miljøet ved at sætte forbruget af naturlige ressourcer ned. Rigdom og velstand opfattes ikke længere primært som at have et højt forbrug og mange fysiske besiddelser. I stedet vægter man det sociale, visdom og en følelse af kontakt med naturen og tilværelsens mening højt. Folk lægger vægt på at have god tid og ro til at gøre tingene grundigt, fremfor karrieren og en høj indkomst.

Det civile samfund er i højsædet. Mang vender blikket mod de nære omgivelser i stedet for at orientere sig mod det globale og nationale plan. Folk vil selv klare ærterne, de nærer mistillid til - og er utålmodige overfor - statslige og offentlige løsninger.

I det lokale samfund er der i mange tilfælde ingen grund til at købe sig til tjenester. Man finder ud af tingene sammen; tusker, bytter eller gør-det-selv.

Tid og stilhed bliver luksus

Luksus vil i frem tid en blive meget forskellig fra i dag, forudsiger den tyske forfatter Hans Magnus Enzensberger i sit essay "Efter overfloden"(1996). Ikke en overflod af materielle ting, men derimod tid, stilhed, enkelthed, opmærksomhed, miljø, og sikkerhed. Det vil vende op og ned på hvem, der har adgang til luksus. De, der har råd, vil have svært ved at opnå de nye goder pga. for mange forpligtelser og for lidt tid. Omvendt vil en arbejdsløs ofte have bedre muligheder i den retning.

Civilsamfundet - vi kan selv

I Folketinget og på internationalt plan, i EU og FN, vedtages de overordnede rammer og spilleregler. Hvordan målene skal udmønte sig i praksis, lægges så vidt muligt ud til det lokale samfund.

National politik er blevet mere langsigtet, og det har gjort det muligt at slippe for en række af industrisamfundets svøber. Først og fremmest den meget centraliserede energiforsyning, dernæst de store vejnet og byplaner, der i høj grad var baseret på privatbilisme.

Statens rolle og magt er blevet mindre, og sideløbende er det statslige budget skrumpet, fordi en stor del af økonomien ikke længere beskattes. Ikke mindst de sociale udgifter til arbejdsløshedsunderstøttelse er faldet i takt med, at flere har fået jobs eller er kommet i en situation, hvor de kan klare sig med en mindre indkomst. Også behovet for børneinstitutioner og ældre hjem er blevet mindre, fordi børnene oftere passes hjemme, og fordi generationerne er begyndt at bo tættere på hinanden.

Kommunerne er blevet styrket i forhold til staten. Borgerne er blevet langt mere interesserede i at følge de lokale beslutninger. Fordi folk mærker, at de har meget direkte indflydelse på deres liv. Det er dér, der tages stilling til nye veje, nyt byggeri, institutioner osv., og det er ikke fjernere end at folk føler, at de kan være med til at påvirke beslutningen. Derfor er der også stor opmærksomhed om valget til kommunalbestyrelsen.

Oprydning i miljøet er i højere grad noget folk gør selv - men der skabes grundlæggende heller ikke så meget affald.

Tro på naturen

Der er ikke tale om et teknologifjendsk samfund. Men den form for teknologi man udvikler, og det den skal anvendes til, vægtes anderledes. Teknologien må kunne bruges bredt, den skal være nyttig for mange i hverdagen, den skal være miljøvenlig, og den skal fremme decentralisering og reel livskvalitet.

Fælles bil

"Stattauto" sikrer borgere i Berlin adgang til en bil, uden at de behøver at anskaffe en selv. Medlemmerne betaler ca. 8000 kr. for en andel, foruden et årligt gebyr på ca. 600 kr. Prisen for at benytte en af de fælles biler er ca. 16 kr. 1 timen og 2 kr. pr. kilometer. Der er omkring fire husstande pr. bil i ordningen.

Højteknologi bruges i mange sammenhænge. Smarte materialer baseret på lokal råstoffer, højteknologiske cykler, nye huskonstruktioner, vedvarende energi og computersoftware, der letter kommunikation og udveksling af erfaringer - de typer teknologi er i rivende udvikling

Til gengæld er teknologi, der afsøger eksotiske grænseområder, stødt på bevillingsproblemer. Der er langt mellem de store forskningsprojekter i milliardklassen. Tager man medicin som eksempel, gives forskningsmidlerne typisk til forebyggelse og til at styrke den generelle folkesundhed - ikke til levertransplantationer og genterapi.

Brugen af teknologi er præget af, at man ser på naturen som besjælet. Naturen "ved bedst", og der er grænser for hvor langt mennesket bør gå i sin manipulation af den verden, der omgiver os. Forskningen handler derfor i højere grad om at tage ved lære af naturen, og forstå præcist, hvordan den fungerer - end at overvinde eller forbedre naturen. Der er en stor interesse for at genopdage gamle fif om det nære liv; Hvordan dyrker man sin have? Hvilke planter kan brudes mod sygdomme? osv.

Moralske og religiøse overvejelser er blevet afgørende for bruden af ny teknologi. For eksempel er Gensplejsning blevet pålagt så mange restriktioner og krav om at minimere risikoen, at den del af videnskaben er droslet væsentligt ned. Man taler i stigende grad om, at den enkelte er eksperten i forhold til eget liv.

Informationsteknologien er vidt udbredt og meget anvendt, og teknologien bruges meget bevidst til at reducere det materielle forbrug. De tekniske muligheder er ikke interessante i sig selv, og man går ikke væsentligt op i, om det nu skulle være muligt at opnå nogle marginale forbedringer ved at skifte til det allernyeste. Der læges vægt på at udvikle systemerne og betjeningen, så informationsteknologien er et redskab, enhver kan bruge og forholde sig aktivt til.

Computernetten er ikke kun beregnet til at overføre færdige programmer eller reklamere for et større forbrug. Nettet bruges i lige så høj grad til kommunikation, koordination, udveksling af erfaring, og til at erstatte transport.

Dematerialisering

Dematerialisering - mindre brug af materialer og ressourcer - er et nøgleord i samfundsudviklingen.

Der er stor opmærksomhed om, at det er nødvendigt at skære ned på forbruget af naturens ressourcer. Man vælger produkter med minimal emballage, som er nøjsomme i drift, kan repareres, og som er konstruerede, så delene let kan skilles ad og genbruges, når produktet er udtjent.

Teknologien er blevet mere effektiv, men nok så væsentligt er det, at de fleste har ændret livsstil og holdning til forbruget. En stor del af det materielle forbrug er erstattet med personlige og konkrete oplevelser i det nære miljø og med kontakten til naturen.

Ikke mindst maden skal være helt fri for kemikalier. Det økologiske landbrug er blevet dominerende. Og de, der ikke er helt økologiske, har måttet indrette sig under meget strenge regler for brugen af sprøjtemidler og kunstgødning.

Forbruget af kød er gået væsentligt ned.

En forbrugs-fri dag

"Enough" er en bevægelse med rod i England, som er tilhænger af at sætte forbruget ned til fordel for andre værdier i tilværelsen. Hvert år arrangeres en forbrugs-fri dag, hvor alle opfordres til at lade være med at forbruge, for at skærpe opmærksomheden om det efter Enough's opfattelse alt for høje forbrug i den vestlige verden.

Til daglig lever de fleste vegetarisk samt af æg og lidt fisk. Bor man på landet, er det almindeligt med høns, kaniner, får eller en gris, der kan leve af mad- og haveaffald og bidrage med gødning til urtehaven.

Idéen om det økologiske råderum er dybt indgroet. Man afholder sig fra forbrug, som overskrider ens personlige råderum og ønsker et enklere liv med færre ting. Det giver et godt omdømme og en vis status at kunne reducere sit forbrug i retning af enkelthed og kvalitet.

Ofte består valget simpelthen i at fravælge forbrug fra markedet til gengæld for at få nogle goder, der ikke er baseret på forbrug; man vælger tid og frihed fremfor lønarbejde og forbrug. Rigdom er ikke noget, der udelukkende gøres op i penge. Velstand handler i høj grad om at kunne indrette sig behageligt og om at have et godt socialt liv.

Et godt hus, moderne, bekvemt og energibesparende, en god have med skøn natur og god jord, samt rent vand er værd at stræbe efter. Praktiske evner og håndværkerkunnen vil i mange tilfælde give en højere levestandard end akademiske færdigheder.

Moral eller moraliseren

Det er almindeligt at være religiøs. Ikke nødvendigvis i en normal-dansk protestantisk forstand. Men i en tro på, at der er mere i tilværelsen end det rent materielle. Og at der findes noget, der er større end vi mennesker, og som vi må underkaste os. Det er blevet helt legitimt at bruge den type overvejelser idiskussioner om teknologi, videnskab og politik. Religionen giver den enkelte en forankring. Følelsen af at være en del af

noget større giver et håb og mere mening med tilværelsen, og den binder folk sammen i et fælles formål. Bagsiden er, at folk ikke altid er enige om, hvad der er den rette tro og den rette moral. Der er derfor en tendens til intolerance og til at danne lukkede fællesskaber.

Den fremherskende ideologi er konservativ - i bogstavelig forstand. Det er et samfund med sociale mønstre, der på visse punkter kan minde om forrige århundredes. Kvinderne passer børnene i de første år og de ældre og erfarne borgere har relativt mere at skulle have sagt. Man kender sine naboer, og de fælles normer i lokalsamfundet holder de værste udskejelser i skak.

4 timers lønarbejde dagligt

Beboerne i det økologiske landsbysamfund Hjortshøj ved Århus har som mål, at det skal være muligt at leve et ordentligt liv for fire timers dagligt lønarbejde. Man forsøger at sætte leveomkostningerne ned, og samtidig opnås et mindre ressourceforbrug. Ved både at bo og arbejde i landsbyen mindskes bilbehovet. Fødevarerne fra det tilhørende landbrug skal ikke via et detailed, transporteres og emballeres. Det gør varerne billigere.

God tid til at være sig selv

Det er helt centralt for kulturen, at man har god tid. Der skal ikke knokles for at betale for et stort forbrug. I stedet har man tid til være sammen ofte uden andet formål end at nyde hinandens selskab.

Der er tid til at hjælpe hinanden, til at spille tiden, og til at være kreativ; man skriver bøger, spiller musik, syr, snedkerer, går på aftenskole og dyrker sin have.

Via computernetten er der en livlig udveksling af musik, video osv. med ligesindede i andre dele af landet eller andre steder af verden. Den globale kommunikation minder i højere grad om den, man kender fra telefonsamtaler, end den man kender fra TV.

De globale sammenhænge, man indgår i, er sjældent massebegivenheder, men derimod mere personlige kontakter; folk med samme hobby, folk man har mødt under rejser, forretningsforbindelser eller politiske organisationen

Man er mere aktiv. Sport, musik og teater er ikke noget, man kun ser på TV, man gør det også selv. Man har heller ikke det samme behov for at få børnene og de gamle sendt væk, så man kan koncentrere sig om at arbejde. Man vil hellere selv være sammen med dem. Hvorfor arbejde på at tjene penge til at betale andre for at gøre det, man hellere ville selv? Dét er en typisk holdning.

Alt indenfor cykelafstand

Transport, ikke mindst i personbiler, er kostbar. Det tynger dog ikke mere på budgetterne end i dag, fordi man undgår en masse transport ved at fokusere på der nære og det regionale. En stor del af arbejdet og handelen bevæger sig ikke ud over det lokale. Der sker en løbende udvikling i retning af at samle arbejde, bolig, uddannelse, indkøb og fritidstilbud i det samme nærområde, så langt de fleste ærinder kan klares til

fods eller på cykel.

Størstedelen af befolkningen bor stadig i byerne, men derhar dog været en del fraflytning. Det er især købstæderne, der er vokset på bekostning af de største byer.

De mindre byer har bredt sig, så der er dannet en rand omkring dem, hvor landbrug, småindustri og boligområder ligger.

Stigende priser på energi, transport, vand og bortskaffelse af affald har ført til en langt mere effektiv organisering af byerne. Den kollektive transport er udbygget, og ved hjælp af informationsteknologien er den blevet langt mere fleksibel og bedre i stand til at betjene den enkelte. Flere bydele er lukkede for almindelige personbiler.

Byøkologi

Affaldssortering og kompostering af madaffald er forlængst indført. Installation af gråvandsystemer, opsamling af regnvand, og omfattende efterisolering af den gamle boligmasse er i fuld gang. Man ser flere solfangere, solceller, vindmøller og små bydelskraftværker. Det gør det også tydeligere for beboerne, hvor deres energi kommer fra.

Byøkologien koster penge, og det gør huslejen dyrere, men alternativet er en højere regning på energi, vand og renovation.

Små haver, høns og kaniner, markeder, bydelsfester og arbejdsweekender er med til at gøre storbyernes bydele til "landsbyer i byen", med større nærhed og flere aktiviteter i fællesskab.

Mange fjernarbejder via computernet og telearbejdscentre ude fra landsbyerne. Lønarbejdet fylder mindre i hverdagens og for de, der beskæftiger sig med elektronisk arbejde, er det ikke så vigtigt at have den daglige fysiske kontakt til arbejdspladsen. Der vil dog stadig være en del af befolkningen, der er beskæftiget med produktion til nationale eller internationale markeder.

Globalt design - lokal produktion

Orienteringen mod det lokale medfører, at samfundet er mere trægt og sårbart overfor en række påtrængende globale forhold. Flytningestrømme fra andre dele af verden mødes ikke med velvilje. Man blander sig mindre i andre landes forhold, og er tilsvarende mindre interesserede i at tage deres byrder på sig.

Den internationale varehandel er voldsomt reduceret, og består nu mest af produkter med en meget høj grad af forarbejdning og lav vægt og volumen - ellers kan det ikke betale sig at sende det langt. Det har haft drastiske konsekvenser for dansk landbrug, der førhen havde en stor eksport.

I dag består landbrugseksporten hovedsaglig af salg af knowhow.

Mikrochips, sensorer, højteknologiske materialer og lignende importeres fra de lande, der har specialiseret sig i fremstillingen. Det samme gælder de traditionelle kolonialvarer; krydderier, kaffe, the etc. På samme måde findes der enkelte industrier i Danmark, der eksporterer produkter til hele verden, bl.a. indenfor medicin og klimastyring.

Skat på ressourceforbruget

Der er gennemført en grøn skattereform, med høj skat på anvendelse af ressourcer og mindre på arbejdskraften. Det betyder, at forbruget er trukket i retning af mere holdbare varer, der kan repareres. Det er ikke så dyrt at købe varer af høj kvalitet og produkter, der er brugt en del arbejdstid på at forarbejde smukt - ofte efter mål til kunden.

Importerede varer har svært ved at konkurrere med lokale produkter pga. den væsentligt dyrere transport. For mange varer har verdensmarkedet ikke længere den store betydning - feks. hårde hvidevarer, frugt, og kød.

Det har givet et mindre udvalg i butikkerne og større udsving af fødevarer alt efter sæsonen. Man spiser salat om sommeren og hvidkål om vinteren. Hvis man absolut vil have appelsiner eller sydafrikansk rødvin, er det en dyr og sjælden fornøjelse.

Reparation, service, opstilling, kalibrering og programmering beskæftiger mange. Førhen måtte man selv rode i-ned en lang række apparater og teknologier, man egentlig ikke havde kvalifikationer til at indstille. Nu er arbejdskraften blevet så billig, at man har råd til at få service og vejledning fra professionelle.

Producent og forbruger i tæt kontakt

En stor del af det, der produceres i samfundet, forbrug lokalt. Det rednes som en værdi, at der er et tættere forhold mellem producent og forbruger. Man støtter gerne lokal produktion og har desuden muligheden for indflydelse på produktet og den måde, det fremstilles på.

Det traditionelle bruttonationalprodukt er faldet betydeligt. Mange store internationale selskaber har lagt strukturen helt om. Den globale varedistribution, den ensartede markedsføring, indkøb og produktion i stor skala er på retur. Det store selskab deler sig i stedet i en række mindre regionale selskaber. Men de små selskaber kan trække på en stor fælles pulje af erfaring, forskning, design og kapital.

Produkterne laves ofte i medet små serier og af små fabrikker. Mange forbrugere er villige til at betale for produkter, der har et håndværksmæssigt eller kunstnerisk præg. Selv biler, computere, multimedier og køleskabe laves ofte med naturmaterialer såsom læder og træ.

Man skifter ikke apparaterne ud så tit, eller man nøjes med at skifte noget af elektronikken - derfor er det værd at gøre noget mere ud af udseendet.

Industrien er ofte organiseret som en form for økologisk system, hvor affaldsprodukter fra ét selskab er råstoffer for et andets produktion. Internettet bruges som en genbrugsbørs for at formidle kontakten mellem dem, der har affald, overskydende materialer eller udtjente produkter - og dem, der har brug for bestemte råvarer.

Ofte er der ikke penge imellem folk. Man gør hinanden tjenester. Holdningen er ikke, at det er "sort arbejde". Tværtimod opmuntrer man til at styrke det lokale, civile samfund, så folk omgås uformelt og på venskabeligt plan - selv på områder, der hidtil har været gjort til noget kommercielt.

Flere gårdbutikker

Et voksende antal danske landmænd etablerer egen gårdbutik, skriver Jyllands-Posten 11. september 1996. Enten i protest mod stor drift og effektivisering eller på grund af ønsket om en tættere kontakt med forbrugerne.

Etikken skal være i orden

Det er almindeligt at være meget bevidst om de politiske konsekvenser af sine forbrugsvalg, og derfor kræver forbrugerne meget omfattende information om produkterne.

Kunderne vil blandt andet vide besked om miljøbelastningen, sammensætningen af varen, mulighederne for at reparere og genbruge materialerne og energiforbruget ved at bruge produktet. Kan man som producent ikke svare på de spørgsmål, risikerer man at kunderne køber varerne hos andre.

Det er også væsentligt for forbrugerne at kende producentens baggrund. I mange tilfælde kender kunden personligt producenten.

Det etiske er en del af produktets kvalitet. Man køber helst kun varer fra producenter, der arbejder efter principper, man kan sympatisere med. Det kan omfatte personalepolitik, arbejdsmiljø, ejerforhold, engagement i lokalsamfundet, og hvorvidt producenten anvender indtægterne til andet end blot personlig gevinst. Det er fuldstændigt normalt og forventet, at selskaber fremlægger grønne regnskaber og etiske erklæringer.

Når banker eller investorer skal låne penge ud, vil man også ofte se, at der stilles etiske krav til virksomhederne. I erhvervslivet er der tilsvarende en klar bevidsthed om at ens stræben ikke kun går efter flere penge, men at det også skal tjene andre formål. Som virksomhed samarbejder man med de, man føler sig på linie med. For arbejdstagere er det et krav, at deres arbejdsplads er drevet efter principper, de kan identificere sig med. Og de kan tillade sig det, for med de kommende små årgange vil der være mangel på kvalificerede folk.

Den daglige handel med varer sker i de mange små lokale butikker eller på byens marked.

Markedet er byens centrum. Her mødes man, her er kulturelle arrangementer, koncerter og taler. Mange butikker har indrettet værksteder, der kan klare reparationer og tilpasninger. Ting, der er fremstillet i hånden, hvad enten det er sko, tøj, glas eller møbler, er populære, og værkstederne er gerne åbne, så man kan få lov at følge med i arbejdet. Salg ved stalddøren eller vejkanten har i de mindre byer gjort stort indhug på supermarkedernes og købmandens salg af grøntsager.

Frit initiativ - det uhindrede forbrug

Søndag er den store shoppedag, hvor Megacentret bugner af folk. Centeret er en blanding af butikker og en forlystelsespark. Der er gerne en stribe biografer, virtual reality centre, et vandland, et golfstadion, en koncertsal og andre kulturelle udbud.

Annette er klar til at prøve noget nyt. På det sidste har hun følt sig lidt til grin, når hun så sig i spejlet, eller når hun kom hjem og tog et overblik over lejligheden. Det er blevet påtrængende tydeligt, at den stil, hun har klædt sig i og indrettet sig med, er fuldstændigt out. Det er blevet noget, man gør grin med i TV og i reklamerne.

For tiden er hun vild med arabisk mystik - og det er hun ikke alene om. En stribe storfilm og en række meget populære interaktive spil har udpenslet spændingen og skønheden i det gamle Arabien. Hendes yndlingsmusikere synger svulmende arabisk inspirerede sange, og de har det mest forrygende smarte arabiske look. Det er stærkt i sin blanding af noget oprindeligt, og så fornemmelsen af at være helt på forkant med moden.

I denne weekend er et af megacentrene holdt helt i den mystiske arabiske stil - så det er dér, hun vælger at tage hen. Andre centre tilbyder gotik, Kennedy-æraen, Neo-Cubansk eller Grundtvigiansk - men det er altså ikke hendes stil. I centerbutikkerne kan hun købe arabisk tøj, fuldstændigt som det, hun så i filmen. Hun kan få den samme parfume, hun kan gå i cafeteriaet og smage de samme retter, hun kan få tasker, sko, sågar en bil i ørkenfarver og et robust, og allerede noget skrammet look.

Den helt store attraktion er udenfor. Man kan få en ridetur på en hest - og for de, der bliver vilde med det, er der mulighed for at tilmelde sig en rideskole, eller at købe en rejse til Tunesien for at ride rundt på kameler. Men dét er dyrt!

Egentlig ville hun have haft et par originale syriske ørkenstøvler af ægte læder, men igår havde medierne kørt en historie om, at nogle af fabrikkerne brugte børn som arbejdskraft, og hvordan de behandlede deres dyr dårligt og svinede miljøet til, når læderet blev garvet.

Der er ikke megen ide i at gå rundt i et par støvler, som enhver ved, er lavet på den måde.

Annette ender med i stedet at købe et par støvler af en ny slags kunstlæder, der former sig fuldstændig efter foden, men uden at det føles indelukket. Når de sidder så stramt på foden, ser det ud som om skosålen er klistret fast direkte under hendes bare fødder. Det blev lidt dyrere, men til gengæld har hun ren samvittighed.

Udover de ugentlige ture til megacentret klarer Anette de fleste indkøb i døgnkiosken om hjørnet. Hvis hun har brugt for mange penge på det sidste, må hun springe megacentret over. Så er det tid til en tur

i et discountcenter. Der er ikke specielt hyggeligt, og man kan godt føle sig lidt truet over at gå på gaden mellem alle tiggerne og de mest mystiske mennesker. Men det er godt nok utroligt så billigt, man kan købe ind, hvis man ikke absolut behøver at købe det allernyeste og smarte. Den taske og den kjole, som hun betalte en formue for i foråret, da hun var vild med den australske udflytter-stil, koster næsten ingenting i dag. Det er virkelig stilen og nyheden, man betaler for.

Annette er helt på det rene med, at det gælder om at være med. Hvis man ikke er med, så er man hægtet af. Man skal være med på arbejdet; man skal have styr på de nyeste udviklinger, og man skal selv kunne finde på noget, der bringer firmaet videre. Hvis man vil være med på moden, skal man på en gang gå helhjetet med på den nyeste dille, og samtidig være klar til at rykke videre, når den næste stil kommer.

Det er afvekslende, det er spændende, og der er masser af muligheder at vælge imellem. Det vigtige er, at det man så gør, bliver gjort grundigt og med så meget engagement, at man kan hævde sig på det. Det er nødvendigt med en god indkomst, og alt i alt ender man med at have en meget lang arbejdstid. Det kræver sit at være med.

Mere frihed, større sociale forskelle

Frit initiativ er et samfund, der lægger stor vægt på den enkeltes frihed. Det er præget af konkurrence og hastig forandring. Det er et samfund med store udsving og kontraster. Vidt forskellige livstile eksisterer side om side, der er et utal af subkulturer, der hver har deres helt specielle værdisæt, stil og forbrugsmønster.

Det er i høj grad op til den enkelte at sammensætte sin livsstil. Man er meget tolerant. Andre kan leve i en helt anden stil, så længe de betaler, hvad det koster og ikke træder nogen over tærne. Der er ikke så mange begrænsninger. Man er fri til at følge sin fascination, og fri til at udnytte sine evner - hvis man kan betale, hvad det koster. Det giver en utrolig dynamik og fremdrift, og det giver mulighed for at der kan opstå det sublime og grænseoverskridende, når kunstnere, videnskabsmænd eller forretningsfolk af virkelig verdensformat, får lov at udfolde sig, og af og til skabe noget helt nyt, der bringer samfundet videre til alles bedste.

Det er et hurtigt samfund, præget af konkurrence. Varer leveres just-in-time, teknologien og markedet spiller tæt sammen, og både produkter og efterspørgslen hos forbrugerne ændrer sig hurtigt. Hvis man skal klare sig, må man være fleksibel og kunne omstille sig - igen og igen. Kombineret med en kraftig international handel betyder det, at der er et ekstremt pres på den enkelte om at videreuddanne sig for stadig at kunne tilbyde noget, der kan retfærdiggøre en højere arbejds løn end den, et hvilket som helst andet land kan klare sig for.

Samfundet er præget af en stærk polarisering mellem rige og fattige; økonomisk og kulturelt.

Flere vælger en privat løsning

I 1980 gik 7% af alle folkeskoleelever i privatskole. I 1994 var privatskolernes andel steget til 12% af alle elever, og Undervisningsministeriet skønner, at stigningen vil fortsætte.

Forbrug er dejligt

Den grundlæggende holdning er, at forbrug er dejligt. De fleste ville meget gerne have et højere forbrug, hvis de havde råd. Som forbruger kan man få stort set hvad som helst, hvis man er i stand til at betale for det. Det er væksten i forbruget, der er løftestang i hele økonomien. Der er masser af reklamer, både af den meget påtrængende og den mere informative slags.

Idealet for hele samfundet er stadig at have adgang til materiel velstand. Hvis man ikke har råd til at købe originale varer i en ordentlig kvalitet og af gode materialer, er mange villige til at købe discountvarer og surrogater, for dog at kunne anskaffe den pågældende vare.

En længere stribe af mere eller mindre officielle mærker, bruges til at overbevise forbrugerne om at varerne vitterligt er miljøvenlige, energibesparende, sunde, håndlavede osv. Men da der ikke er nogen fælles standard, kan det være temmelig forvirrende for forbrugeren at finde ud af. Der er kommet flere dyre specialbutikker, der kan tilbyde de mest sublime og eksklusive varer. I de mindre pæne kvarterer blomstrer discount butikker, secondhand shops og marskandisere.

Madlavningen og husholdningspligterne skal kunne klares let og hurtigt. Mikrobølgeovnen til færdigretterne er i næsten alle hjem. Man spiser meget ude, det behøver ikke at være dyrere, end hvis man selv skal købe ind og stå i køkkenet. Det er dyrt at spise kød, men der er udviklet en række nye bioteknologiske produkter baseret på kartofler og soya, der i en snæver vending ikke er til at skelne fra rigtig kød.

For de, der går meget op i at leve rent og sundt, er der økologisk dyrkede varer, men de er temmelig dyre. De fleste nøjes med at købe "lyse-grønt". Den gamle fanatisme omkring det økologiske landbrug blev udvandet efterhånden, som storindustrien, fastfood restauranterne og producenterne af færdigretter tog ideen til sig.

I almindelighed er både forbrugerne og landbruget indstillede på, at der bruges så lidt kunstgødning og sprøjtemidler som muligt. Men man er ikke fanatisk, hvis det betyder væsentligt højere priser. Fjernsynet, telefonen og computeren er erstattet af ét apparat: Multimediesystemet, der er standardudrustning i ethvert hjem, og som giver adgang til en guds velsignelse af kanaler, informationstjenester, shoppingsystemer etc.

Man bruger en betragtelig del af husholdningsbudgettet på underholdning, undervisning, informationer, spil og kommunikation via nettet. Stilen er en helt afgørende del af en vares værdi, for man finder og udtrykker sin identitet gennem forbruget.

Der er et mylder af stilarter og subkulturer at vælge mellem. Selvom de kan være meget specielle, er de i reglen en del af en trend, der kan findes samtidig over det meste af kloden.

Den politiske forbruger

En undersøgelse fra Institutet for Fremtidsforskning viser, at 1/3 af danske forbrugere altid eller ofte lægger vægt på politiske forhold, f.eks. menneskerettigheder eller miljø, når de køber ind. Et tilsvarende antal har indenfor de sidste år boykottet varer af politiske grunde.

Markedet styrer

Statens betydning er blevet væsentligt mindre, og de offentlige budgetter er tilsvarende formindsket. Det er et meget liberalt samfund. Industrien klarer selv miljøregulering, opsynet med arbejdsforhold, sociale forsikringer etc. "Frivillige aftaler" er et nøgleord. Det er almindeligt erkendt, at især de store koncerner har meget stor indflydelse på samfundsudviklingen -

en indflydelse, der reelt tit overstiger regeringens.

Statens funktion er administrativ. Det er ikke regeringen, der har initiativet og som virkelig sætter gang i nye udviklinger. Det overlades til virksomhederne og privatpersoner.

Det offentliges tilbud er reduceret

Store dele af den offentlige sektor er delvist afviklet. De offentlige tilbud er i reglen ikke længere så attraktive som de private.

Privathospitaler, privatskoler, private lærestudier, et privatiseret postvæsen har givet de, der har råd, mulighed for at købe sig til en bedre service.

På husholdningsbudgettet betyder det, at en del af de penge, der er sparet på grund af den mindre skat, nu går til private sygeforsikringer, videreuddannelse og privatskoler til børnene. Mange firmaer tilbyder deres ansatte ordninger, som en del af lønnen.

Det private system er dog ikke helt lukket for de uformuende. Det er almindeligt, at store selskaber, fonde og filantroper sponsorerer uddannelseslegater eller et bestemt antal sengepladser, der kan tilbydes gratis.

Store forskelle i indkomst og goder

For flertallet er det et velstående samfund, men et betragteligt mindretal er fattige, udstødte, og uden store chancer for at forbedre deres situation væsentligt.

Har man arbejde i en af de store koncerner, nyder man typisk godt af en række goder, der næsten kan kaldes borgerrettigheder. Udover lønnen tilbyder selskabet en lang række ordninger til de ansatte, som nærmest erstatter tilbudene i den gamle velfærdsstat. Typiske goder kan være: Sygeforsikring, adgang til billige lejligheder, børnepasning, legater til videre-uddannelse og børnenes uddannelse, feriehus og billige rejser, pensionsordninger, firmabil eller andre tilskud til transport. Det er desuden almindeligt, at ansatte efter nogle år tilbydes medarbejderaktier.

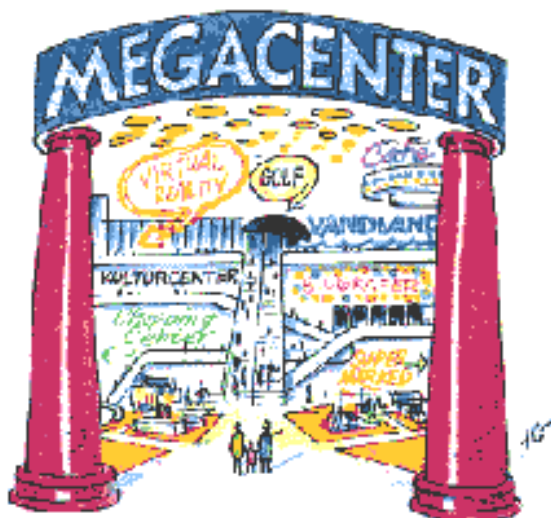
Som selvstændig eller løst tilknyttet, må man sørge for sig selv. Der er ikke det samme sociale sikkerhedsnet som førhen, og det er op til den enkelte, hvor meget af éns indkomst, man vil bruge på forsikringer, opsparing, videre-uddannelse osv. Man kan tage chancen og få luft i budgettet, eller man kan sikre sig på et stramt budget.

Tendensen til at effektivisere og rationalisere arbejdsstyrken er fortsat i en hård international kappestrid om at holde på industriens investeringer. Det opvejes noget af en aldersfordeling i retning af flere gamle og færre i den arbejdsdygtige alder. Ikke desto mindre ligger arbejdsløsheden højt, og en stor del af befolkningen går ind og ud af arbejdsløshed, men registreres ikke, fordi de arbejder freelance med distancearbejde, løse jobs, enkeltstående projekter.

Den politiske virksomhed tager ansvaret på sig

Tidligere kunne erhvervslivet hævde, at de bare handlede indenfor de rammer som politikerne stak ud. De var "neutrale", for så vidt, som de jo blot forsøgte at tjene penge, indenfor de regler, der var givne.

I takt med at statens indflydelse og betydning er faldet, har virksomhederne nu påtaget sig et større politisk

ansvar. Det er tydeligt, at virksomhederne har stor indflydelse på samfundsudviklingen og velfærden, og forbrugerne er begyndt at tage selskabers politiske engagement og samfundsmæssige opførelse med i overvejelserne, når de køber ind.

Hvis forbrugerne opfatter konsekvenserne af deres forretningsmetoder som imod samfundets interesse eller som umoralske, så er forbrugerne meget bevidste om, at de kan handle hos andre i stedet. Medierne og det høje oplysningsniveau blandt borgerne betyder, at virksomhederne vanskeligt kan skjule, hvis de gør noget, som kunderne ikke kan lide.

Resultatet er at en stor del af erhvervslivet har taget konsekvensen: De er gået aktivt og synligt ind i at sætte normer på miljøområdet, medvirke til at oprette sociale sikkerhedsnet, skånejobs, tryghedsordninger osv. Det er blevet en konkurrenceparameter, at virksomheder påtager sig et socialt ansvar. At det ovenikøbet ofte viser sig at være en god forretning at satse på miljøvenlig produktion og en socialt bevidst medarbejderpolitik er et ekstra plus.

For de største af koncernerne er det tydeligt, at hvis ikke samfundet er nogenlunde stabilt, så går det også ud over mulighederne for at drive forretning. Selv om det er problemer, der ikke umiddelbart er noget, der har med virksomhederne at gøre, så er det uholdbart for dem, hvis en stor del af befolkningen lever som udstødte eller miljøproblemerne tårner sig op.

Populær rejseform

Antallet af flypassagerer i verden forventes at stige med 7 procent om året til år 2000, skriver The Economist, 21 september 1996. Ved årtusindeskiftet vil 17,9 milliarder mennesker over hele kloden hvert år rejse med fly.

Teknologi-optimisme

Der er stor tillid til teknologiens muligheder, og teknologien udvikler sig med rivende fart. Industrien er hurtig til at registrere efterspørgsel og nye trends, og følge dem op med nye produkter og nye tekniske raffinementer.

Man er naturligvis bevidst om at der er truende problemer på grund af et overbelastet miljø. Det er tydeligt at situationen skærpes, men som man siger: Teknologien og markedet har fundet en løsning hidtil, og hvorfor skulle den ikke fortsat kunne det?

Det burde være muligt at fortsætte væksten i velstand, uden et større materielt forbrug. Formindskelsen af elektronikken, produkter der er designede så de let kan adskilles og genanvendes, og en stribe nye og meget lette materialer er blandt de nye teknologier, der peger på mulighederne.

Selv om der er langt flere computerskærme, elektriske pærer, telefoner, køleskabe, kameraer og biler end førhen, er den samlede belastning fra apparaterne ikke steget.

Moderne husbyggeri med superisolerende ruder og vægge giver stor besparelse i energiforbruget, og indenfor kemi er man kommet langt med at erstatte mange af de giftigste stoffer i industri-produktionen, med mere miljøvenlige stoffer.

Der er også sket store gennembrud i anvendelsen af bakterier til at nedbryde og neutralisere farligt affald og rense forurenede jord.

Ikke desto mindre er presset for at udvikle bedre teknologi stort, for en stor del af miljøbesparelserne ved den mere effektive teknologi, bliver udhulet af at folk til gengæld sætter forbruget af produkterne i vejret.

På energiområdet har man kunnet øge forbruget uden at øge udslippet af CO₂ ved at udbygge med atomkraft. Samtidig ser det ud til at fusionsenergien snart er så udviklet, at der kan sættes værker i drift.

Det går stærkt for de rige

Persontransporten er individuelt orienteret. Der er superhurtige transportmidler til rådighed; nye flytyper, højhastighedstog og hurtige færger, der i stigende grad gør det muligt at fjerne enhver binding af geografiske afstande. Men det er dyrt.

Udbygningen med motorveje, højhastigheds togforbindelser og de store broer har gjort forstæderne meget langstrakte. Hvis jobbet kræver det, kan man uden de store tidsmæssige afsavn pendle til København fra Nyborg på Fyn eller Lund i Sverige. Højhastighedslinjen til Hamborg over Fehmern broen har gjort Falster til en pendler-forstad til København.

Biler er dyre at benytte, men for mange er det prisen værd, at have den frihed og prestige, som bilen giver. Kollektiv transport er i høj grad overtaget af private selskaber, som tilbyder effektiv transport, men kun i de områder, hvor det kan betale sig. Bor man udenfor hovedstrækningerne er det dyrt at bo på landet og arbejde i byen.

For mindre bemidlede går en væsentlig del af dagen med transport og ventetid på betjening. International varetransport er fortsat billig, og der er ikke politisk vilje til at lade transportsektoren betale de eksterne omkostninger. International handel opfattes som et gode, og alle lande har organiseret deres industri i forhold til den internationale arbejdsdeling. Uden billig transport ville en stor del af grundlaget for beskæftigelsen og den økonomiske aktivitet falde bort.

Miljømærker flytter markedsandele

Mærker, der oplyser forbrugeren om, hvilke varer der belaster miljøet mindst, kan flytte markedsandele. Vaskemiddel med det nordiske miljømærke, Svanen, uden tungtnedbrydelige stoffer, fosfor og optisk hvidt, steg således fra 1992-95 fra 20-70 procent af det svenske marked.

Frihandel og global konkurrence

Man lever i et udpræget globalt samfund, hvor landegrænser og nationalstater spiller en langt mindre rolle end tidligere.

Frihandelspolitikken har skabt en meget kraftig specialisering internationalt. Råvarer, komponenter, design, markedsføring, administration osv. håndteres hver især, hvor det er billigst i verden. Løn og arbejdsforhold dikteres snævert efter forholdene i resten af verden.

Der opstår en form for produktionsmæssig monokultur i de enkelte lande; I Danmark er det især medicinalindustrien, vind-energi, fødevarer, design, bioteknologi og administrative systemer, der er de dominerende brancher.

På internationalt plan er omsættelige emissionstilladelser et væsentligt redskab til at bringe forureningen ned. En organisation under WTO udsteder kvoter for hvert enkelt lands udslip af en stadig voksende række

stoffer. Hvis et land ikke opbruger sin kvote, kan det vælge at sælge den til andre. For et firma i et land, der allerede har fået afskaffet de værste og mest oplagte kilder til forurening, kan det derfor ofte bedre betale sig at investere i forureningsbekæmpelse i Østeuropa eller andre lande, hvor man for relativt små midler får en stor effekt.

Der er ikke opstået nye, store danske industrier à la Danfoss og Lego. Enkelte er faldet fra, men de tilbageværende er til gengæld vokset og har opkøbt et net af underleverandører og har bredt sig til nye områder. Mange småvirksomheder er blevet underleverandører til store internationale koncerner.

Ledelsen af større virksomheder, de moralske værdier bag driften, og deres økonomiske resultater er ofte meget afhængige af beslutninger der tages i udlandet af den internationale koncernledelse.

Væksten i den tredje verdens forbrug er fortsat, og efterspørgslen har tvunget energi- og andre råvare-priser kraftigt i vejret.

Da man samtidig betaler mindre i skat, har det medført, at det generelt er blevet noget billigere at bruge arbejdskraft, og dyrere at bruge råmaterialer. Miljøbelastende stoffer stiger i pris i det omfang, de bliver sjældne og svære at skaffe - men ikke ud fra en vurdering af deres miljøbelastning eller for at betale for genopretning af naturen. Når virksomhederne alligevel gør sig store anstrengelser for ikke at forurene, skyldes det især, at forbrugerne anser det for uacceptabelt.

Storcentre øger trafikken

Ifølge Miljøministeriet (1996) kommer der stadig flere store butikcentre og varehuse i Danmark medens butikkerne i de mindre byer og på landet i stigende omfang må lukke. Forbrugeren får dermed længere til indkøbsstedet. Fra 1984-94 er transporten til og fra indkøb i landdistrikterne og de mindre byer næsten fordoblet. Det betyder øget miljøbelastning, fordi størstedelen af transporten foregår med bil. Udviklingen sker henover landegrænserne. I Kolding planlægges et gigantisk indkøbscenter, som skal trække kunder til fra hele Nordtyskland. Et kommende megacentrum i Flensborg regner til gengæld med, at mange danskere vil køre overgrænsen for at handle der.

Læs mere

Familiens miljøbelastning: Et spørgsmål om livsstil,
Råd og Resultater nr. 3, 1996, Forbrugerstyrelsen

Finansredegørelse 95,
Finansministeriet, september 1995

Frank Hansen og Jeppe Læssøe:

24 grønne familier - deres levemåde og erfaringer, Institut for Teknologi og Samfund, DTU, november 1995

Jesper Lassen: Er miljøet forbrucremes ansvar,
Miljøsk nr.5, 1996, Miljøbevægelsen NOAH

Natur og Miljøpolitisk Redegørelse 1995,
Miljø- og Energiministeriet, juni 1995

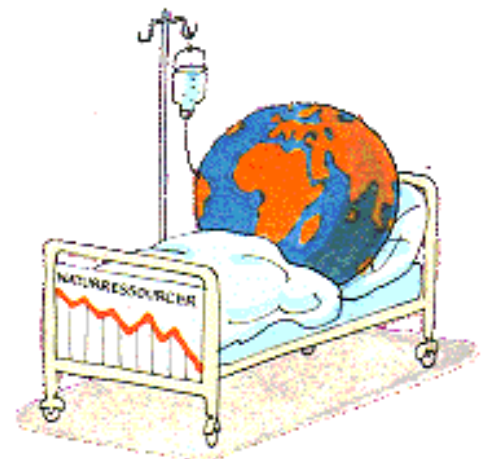
Peter Hesseldahl: Lige ret til jordens ressourcer,
Samvirke, oktober 1996

Steen Svendsen: Den politiske forbruger,
Fremtidsorientering, nr. 4, september 1995,
Institutet for Fremtidsforskning

I bladet Teknologidebat kan du læse om miljø, teknologi og samfund,
udgives af Teknologirådet, tlf. 33 32 05 03

Forbrugerbladet Tænk bringer jævnligt artikler om forbrug og miljø,
udgives af [Forbrugerrådet](#), tlf. 77 41 77 41, Fax: 77 41 77 42

E-mail: fbr@fbr.dk

Siden 50-erne er det private forbrug mere end fordoblet. Vi har fået mere velstand. Men er vi også blevet dobbelt så glade? Det er måske ikke så sikkert. Samtidig er der skabt en række miljøproblemer, som koster samfundet dyrt i form af oprydning. Problemer som i stigende grad kobles sammen med hele den måde, vi producerer og forbruger på.

Spørgsmålet er derfor, om forbruget i vores del af verden kan blive ved med at vokse, eller om det er nødvendigt at sætte forbruget ned?

Hæftet præsenterer tre scenarier for fremtidens forbrug og miljø: Det effektive, det mådeholdne og det uhindrede forbrug, samt tre tilhørende samfundstyper: Computerdrømmen, Hjem igen og Frit initiativ.

Hvert scenarie har noget at tilbyde forbrugeren, men der er også noget, man må undvære. Det er nødvendigt at vælge. Vælge forbrug, samfund - og fremtid. Hvilket forbrug vil vi ha'?